

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ БІОРЕСУРСАМИ ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

**ЗАХАРЧЕНКО О.В., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ОДЕСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ БУДІВНИЦТВА ТА АРХІТЕКТУРИ**

В статті розглянуті питання узагальнення методів пізнання розвитку управління біоресурсами та природокористуванням в умовах постійних змін внутрішніх та зовнішніх чинників підприємств аграрного сектора.

The article considered the question of generalization methods knowledge of biological resources and environmental management in a constant change of internal and external factors agribusiness firms.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність опрацювання методологічних основ дослідження управління біоресурсами та природокористуванням в аграрних підприємствах зумовлена необхідністю підвищення ефективності функціонування підприємств аграрного сектора, визначення конкретних параметрів аграрного виробництва на перспективу з урахуванням потреб внутрішнього та світового ринків в агропродовольчій продукції, впровадження нових підходів до природокористування, забезпечення умов щодо збереження довкілля, в якому функціонують підприємства вітчизняного сільського господарства. Важливою, з позицій підвищення ефективності управління біоресурсами і природокористування, є економічна оцінка природних ресурсів, що приймають участь у виробничо-господарській діяльності аграрних господарюючих суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розробки та впровадження теоретико-методологічних засад щодо управління біоресурсами та природокористуванням знайшли відображення в наукових працях Д.Бабміндри, І. Бистрякова, Т. Качала, М.Корецького, Л.Левковської, А. Лисецького, І. Лукінова, Л.Мельника, В. Міщенко, Я. Олійника, В. Рудьова, А. Степаненка, М. Ступеня, М.Фащевського, М. Хвесика, Є. Хлобистова та інших

науковців. Проте в умовах кліматичної турбулентності та інтеграції України в європейський та світовий економічний простір виникає необхідність конкретизувати положення методологічних основ дослідження управління біоресурсами та природокористуванням в аграрних підприємствах.

Метою даного дослідження є узагальнення методів пізнання розвитку управління біоресурсами та природокористуванням в умовах постійних змін внутрішніх та зовнішніх чинників підприємств аграрного сектора.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінка економічної ефективності управління біоресурсами та природокористуванням в аграрних підприємствах необхідна в силу вибору вірних орієнтирів подальшого економічного руху, що можливо за умови встановлення стану, напряму та тенденцій розвитку як господарського комплексу в цілому, так і його галузей і конкретних господарюючих суб'єктів. При цьому важливого значення набуває прийняття науково обґрунтованих рішень щодо їх розвитку на довготривалу перспективу. Бо останні мають велике значення для вирішення системних господарських проблем.

Вирішення стратегічних задач аграрних підприємств повинно опиратися на об'єктивне дослідження загальних потреб, на всебічний аналіз і оцінку різних варіантів рішень та їх наслідків як для господарюючих суб'єктів, так і для АПК та всього господарського комплексу. Територіальна розосередженість аграрного виробництва передбачає, що для опрацювання питань розвитку підприємств конкретних регіонів доцільно, по-перше, провести аналіз сучасного стану соціально-економічного розвитку ресурсного потенціалу регіону; виробничих сил зони; здійснити комплексну оцінку ефективності використання наявних виробничих ресурсів; науково обґрунтувати перспективний напрям виробничої спеціалізації та територіальне розміщення виробництва; здійснити розробку пропозицій щодо організації виробничих сил; визначити конкретні показники подальшого розвитку обсягів виробництва та необхідних для цього ресурсів в розрізі конкретних підприємств.

Для проведення економічного аналізу та визначення перспектив подальшого розвитку підприємств формується сукупність відповідних прийомів та методик. Ця сукупність складає інструментарій дослідження, що проводиться в певній послідовності.

Основними етапами дослідження виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств є: первинна обробка та систематизація зібраної соціально-економічної інформації; вивчення стану та тенденцій економічного розвитку досліджуваного предмету; виявлення впливу факторів на результати діяльності підприємств; визначення чинників, що прискорюють чи гальмують розвиток виробництва та ріст його ефективності; проведення узагальнення результатів аналізу господарської діяльності підприємств; наукове обґрунтування економічного та соціального розвитку господарюючих суб'єктів аграрного сектора з врахуванням умов збереження ними природного довкілля.

Для оцінки ефективності використання потенціалу управління біоресурсами та природокористуванням в аграрних підприємствах пропонується застосовувати метод декомпозиції, який полягає в розкладенні цілого на частини за допомогою принципів істотності, елементарності, поступової деталізації. Перед використанням цього методу необхідно провести підготовчу роботу: моніторинг показників фінансово-господарської діяльності суб'єктів аграрного виробництва, експертної оцінки значущості окремих складових потенціалу управління.

Аналіз економічних явищ відображає абстрактну сегментацію досліджуваних явищ на їх складові процеси через логічні висновки та моделювання. При синергетичному аналізі розвитку аграрного виробництва необхідно враховувати його особливості: постійні й сильнодіючі причини, пов'язані із сезонністю виробництва та агресивністю ринкового середовища; Сегментація дозволяє пізнавати сутність економічних процесів, що відбуваються в даних явищах, та визначати внутрішні зв'язки між ними. Сегментація не дає цілісного уявлення про взаємодію всіх факторів. Для відновлення цілості досліджуваного явища використовується синтез, який «об'єднує однорідні явища у певні групи, дає можливість робити узагальнення щодо впливу різних факторів на перебіг процесів, дозволяє визначити результати діяльності досліджуваних об'єктів». [1, с.31]

При дослідженні економічних явищ в управлінні біоресурсами і природокористуванням необхідно використовувати діалектичні принципи, категорії і закони, згідно з якими всі сторони життя суспільства як єдиного організму повинні розглядатись у взаємодії, взаємозв'язку, в процесі розвитку, відмирання старих і виникнення

нових форм зв'язку. Всі економічні явища пов'язані з політичними, юридичними, соціальними чинниками тощо.

Принцип розвитку вимагає, щоб економічне дослідження велося за схемою: минуле—сучасне—майбутнє. Щоб зрозуміти сутність економічного явища, треба знати його історію, без цього не можна побудувати теорію. Перспектива розвитку управління біоресурсами і природокористуванням будується на виявлених під час дослідження нових тенденціях та явищах.

Економічні явища розвиваються згідно закону діалектики. Кількісні зміни перетворюються з часом в якісні внаслідок в них нагромадження кількісних змін. Нова якість в майбутньому створює нові кількісні зміни. Цей закон необхідно враховувати, тому що його ігнорування може призвести до незворотних негативних наслідків.

Важливим критерієм є глибина економічних досліджень. Сутність її складається з того, що необхідно дослідити «внутрішню» економічного явища для порівняння з його суттю, яка може відрізнятись від нього. Для цього необхідно опрацювати великий масив фактів.

Для того, щоб знати і зрозуміти економічну дійсність в управлінні біоресурсами і природокористуванні, необхідно знати причинно-наслідкові зв'язки. Саме вони дають можливість знати і передбачувати як будуть змінюватись економічні явища. А ці висновки можна рахувати науковими, якщо вони обґрунтовані економічними факторами і базуються на масових даних.

Саме такий методологічний підхід дає можливість пояснити принципи економіки управління біоресурсами і природокористуванням і об'єктивно оцінити розвиток цього процесу.

Серед методів дослідження розрізняють загальнонаукові та конкретно-наукові. Загальнонаукові застосовуються ширше, найвагомішим з них є метод наукової абстракції. Це рух від конкретного до абстрактного, воно дає змогу глибше зрозуміти в ньому головне; а потім від абстрактного до конкретного, яке має вигляд не розрізнених поодиноких фактів, а явищ зі спільною суттю і пов'язаних спільними рисами з іншими аналогічними явищами і факторами. Абстрагування має досить глибокий характер, але ніколи не можна абстрагуватися від сутності економічних явищ.

У процесі наукового пізнання економічних явищ широко

застосовуються аналіз і синтез. При аналізі відбувається розчленування економічних процесів і явищ на складові елементи, причому кожен елемент послідовно вивчається. Синтез полягає в уявному об'єднанні окремих елементів об'єкта.

Своєрідним вираженням методу аналізу-синтезу є метод групувань, тобто зведення первинних даних в однорідні групи. Групуванням передбачає розподіл багатьох одиниць об'єкта спостереження на якісно однорідні групи за певними суттєвими для них ознаками. «Групування уможливає вивчення тих чи інших економічних явищ в їхньому взаємозв'язку та взаємозалежності, визначення впливу найбільш суттєвих факторів, знаходження тих чи інших закономірностей та тенденцій, які властиві цим явищам та процесам» [1, с.33].

Типологічні групування використовуються для розчленування всієї сукупності первинних даних суцільного або вибіркового спостереження на однорідні якісні групи чи класи. Структурні групування дають змогу вивчати внутрішню будову показників, співвідношення в них окремих частин. Аналітичні (факторні) групування використовуються для визначення наявності, напрямку та форми зв'язку між показниками, що вивчаються.

Індуктивний метод «допомагає отримати результати досліджень на основі поодиноких фактів. На основі цього аналізу робляться висновки про сутність об'єкта. Дедукція передбачає рух від загального до окремого та одиничного» [2, с.30].

Історичний метод використовується при дослідженні конкретного процесу або явища в історичній послідовності. Конкретно-історичні дослідження можуть служити підставою для глибоких теоретичних висновків.

Також використовуються наступні методи:

1) статистична обробка даних, яка базується на кількісних характеристиках і включає кореляційно-регресійний аналіз відомостей про явище, яке спостерігається. Статистична обробка дає змогу одержати матеріали, які характеризують розвиток або стан явища; виявити постійні зв'язки між явищами.

2) балансовий метод, з допомогою якого складаються довгострокові та середньострокові координаційні плани.

3) математичне моделювання використовується при прогнозуванні

основних економічних показників аграрного виробництва [3, с. 40].

Порівняння як спосіб дослідження здійснюється через зіставлення одного показника (невідомого) з іншим (відомим) з метою визначення спільних рис або розбіжностей між ними. Основними базами порівняння є: нормативні показники; дані попередніх періодів; середні галузеві показники; планові показники; показники міжнародних стандартів та ринкових конкурентів.

Порівняння фактичних показників з нормативними дає можливість визначити рівень виконання нормативних завдань щодо обсягів та ефективності виробництва, фінансової стійкості підприємств, його ліквідності. Порівняння фактичних показників з показниками попередніх періодів уможливає оцінювання темпів зміни цих показників, визначення тенденцій та закономірностей розвитку економічних процесів.

Порівняння із середніми показниками є необхідним для більш повної та об'єктивної оцінки діяльності об'єкта, для вивчення загальних і специфічних факторів, що визначають результати його діяльності.

Порівняння із плановими показниками свідчить про рівень виконання плану за визначений проміжок часу. Порівняння фактичних даних за попередні періоди з плановими можна використати і для перевірки обґрунтованості планових показників.

Порівняння фактичних значень показників підприємства з кращими, які були досягнуті на інших підприємствах, обумовлює запровадження передового досвіду та нових можливостей виробництва та реалізації продукції.

З метою отримання обґрунтованих висновків під час порівнювання необхідно враховувати умови порівняльності показників, бо порівнювати можна тільки якісно однорідні величини. Досягнення порівняльності показників можливе за таких умов: усунення впливу кількісного фактора; усунення впливу цінового фактора; прийняття до уваги вплив структурних зрушень на обсяг виробництва та збуту продукції; забезпечення однакової тривалості періодів, що порівнюються між собою; використання однакових методичних підходів при проведенні розрахунків для порівняння показників; прийняття до уваги соціально-економічних умов функціонування об'єктів дослідження; урахування якісних змін щодо форм власності та господарювання.

Дослідження управління біоресурсами та природокористуванням в аграрних підприємствах включає визначення ділової активності через показники оборотності, які дозволяють проаналізувати, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси. Вони є індикаторами його виробничо-комерційної активності. Показники оборотності мають велике значення для оцінки фінансового стану, бо «швидкість обороту його коштів, тобто швидкість перетворення їх у грошову форму, безпосередньо впливає на платоспроможність підприємства». [4, с.97] Крім того, збільшення швидкості обороту коштів за інших рівних умов відображає підвищення, з одного боку, виробничо-технічного потенціалу, а з іншого ефективності природокористування підприємства. Вони можуть розраховуватися як в оборотах, так і в днях.

Для визначення перспектив підвищення ефективності управління біоресурсами та природокористуванням сільськогосподарського підприємства, варто проводити СВОТ – аналіз (SWOT-analysis). «Основним змістом СВОТ-аналіза є дослідження характеру сильних та слабких сторін виробничо-господарської діяльності підприємств, а також позитивного чи негативного впливу окремих зовнішніх факторів на умови її здійснення в майбутньому» [4, с. 106].

Висновки. Система наведених методів дослідження дозволяє детально проаналізувати діяльність господарюючих сільськогосподарських суб'єктів та визначити стратегічні напрями подальшого розвитку в них управління біоресурсами та природокористуванням.

Література.

1. Захарченко О.В., Сахацький М.П. Структурні зрушення виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств в умовах формування і розвитку ринкової економіки. – Одеса: ОДАБА, 2011. - 250с.
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. І перероблене. / В.Г.Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624с.
3. Гридчина М.В. Финансовый менеджмент: Курс лекций. – 3-е изд., стереотип. – К.: МАУП, 2004. – 160с.
4. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. Т.1. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004.- 624с.